

Иван Клајн – ДАЛЕКО ЈЕ СКАНДИНАВИЈА

05.02.2015

ДАЛЕКО ЈЕ СКАНДИНАВИЈА

<http://www.kcns.org.rs/novosadski-dogovor/ivan-klajn-daleko-je-skandinavija/>

(Излагање на расправи поводом 60-годишњице Новосадског договора, у Културном центру Нови Сад, 10.12.2014.)

1. Кад се каже Новосадски договор, одмах ми падне на памет дебела књига плавих корица коју су моји родитељи купили 1960. године, а која још и данас стоји на мојој полици за књиге. Реч је, наравно, о Правопису двеју Матица. На почетку су били факсимили Новосадског договора, с потписима великих књижевника од Андрића до Крлеже, од Вељка Петровића до Бранка Ћопића. На насловној страни била је именована Правописна комисија од 11 најугледнијих лингвиста тога доба, уз напомену да су стилизацију текста дали Стевановић и Јонке, а речник уредили Алексић, Вуковић и Храсте. Мора се рећи да су урадили добар посао, посебно што се тиче речника: тако обиман правописни речник, са акцентима и облицима промене, добро би нам дошао и данас.

Њихово дело, не само због државне подршке, наишло је на заслужену пажњу у јавности. Каткад и превише. Спортски новинари „Политике“ одједном су, уместо о боксерима и кошаркашима, почели да пишу о „боксачима“ и „кошарачима“. Нашли су те речи у Правописном речнику, и помислили да је одсад само то правилно. Неко им је ипак објаснио да су боксач и кошарач унети због слова ч, да реч боксер није забрањена, а да кошарач нема везе са спортом, него је то човек који плете кошаре, корпар.

Ми остали лако смо прихватили нови правопис, навикли се да пишемо хемијски са ј и подсетити са д (не више хемИски, поТсетити, по Белићу). Нестрпљиво смо чекали да се остваре и друге две иницијативе предвиђене Новосадским договором – заједнички речник и заједничка терминологија. Већ крајем шездесетих година, нажалост, испоставило се да Хрвати нису спремни да то ураде. Од планираног шестотомног речника двеју Матица објавили су само два тома, а потом одустали.

Јавили су се тада Босанци као посредник између две стране и започели послове који су заиста много обећавали. Знајући како се држи данашње Сарајево, то звучи готово нестварно, али у оно време атмосфера је била сасвим другачија. Настала је тада такозвана „Елаборација БиХ“, на коју ће се касније позивати и нови правопис Матице српске. Године 1972, исте оне када је у Лондону штампан „Хрватски правопис“ Бабића, Финке и Могуша, у Сарајеву је објављен „Правописни приручник“ Марковића, Ајановића и Диклића, који се надовезао на Правопис из 1960. и унео значајне допуне, без покушаја да ствара нови „босански језик“.[1] Организован је „Симпозијум о језичкој толеранцији“, саветовања у Сарајеву, Требињу и другде. Под вођством Мевлиде Караџе Гарић започет је рад на терминологији, који је нажалост остао недовршен. Од 1975. до 1979. у сарајевском „Ослобођењу“ излазила је врло добра језичка рубрика у којој су сарађивали Милан Шипка, Светозар Марковић, Ненад Вуковић, Милош Окука, Милош

Ковачевић и други (ти чланци су потом објављени у књизи Наш језик у пракси, 1979, у издању Института за језик и књижевност у Сарајеву). У Београду, ЦК СК Србије заказао је током 1979. два саветовања „о актуелним питањима српскохрватског језика“. Дискусије су објављене исте године у засебној књизи (в. СЈАП 1979), али нису донеле никакве значајније резултате, јер су излагања била прилично кратка и начелна, а међу учесницима било је више књижевника и наставника књижевности него лингвиста.

У идућој деценији, не знам тачно да ли из политичких разлога или напросто од замора и инерције, активности су се знатно успориле. У Загребу је 1986. изашао хрватски правопис Анића и Силића, који није био екстреман као „лондонац“, али је потврдио тенденцију Хрвата да успоставе свој сопствени стандард. У исто време, група српских лингвиста с Павлом Ивићем на челу састала се с колегама из Сарајева и Никшића, из чега су проистекли „Прилози Правопису“ (објављени 1989), с детаљном разрадом најважнијих спорних питања из области великог слова, спојеног и одвојеног писања и транскрипције страних имена. Тиме је постављен темељ за данашњи Правопис Матице српске. Не одустајући од напора да се очува и обнови заједничка норма, лингвисти из САНУ одржали су крајем деценије неколико састанака с колегама из загребачке и сарајевске академије, под називом „Међуакадемијски одбор за ортографију и ортоепију“. Сећам се како ми је Митар Пешикан причао да су ти састанци били веома мучни, због неспремности хрватских академика на сарадњу.

Убрзо затим, политичка збивања су показала да Матица српска мора сама да прави свој правопис. Тај правопис је изашао у Новом Саду 1993. Није га могао угрозити „никшићки“ правопис петорице аутора, објављен исте године, о коме је недвосмислен суд дао Павле Ивић, рекавши да „иза тог на брзу руку сачињеног приручника није стајао неки студиозан рад“ (в. Гачевић 1998, 14). Отада па до данас служимо се Матичиним правописом, у поновљеним и поправљеним издањима за која је у првом реду заслужан колега Мато Пижурица.

Крајем 1997, под руководством Павла Ивића, основан је Одбор за стандардизацију српског језика при САНУ, у сарадњи с академијама у Црној Гори и Републици Српској, са филолошким факултетима и Матицом српском. Захваљујући првенствено овом одбору, ослободили смо се веровања (пониклог још у време Вукових и Даничићевих „ратова за српски језик и правопис“, а раширеног и данас међу лаицима) да су правопис и нормативна лингвистика синоними. Добили смо потом неколико значајних и обимних приручника за фонологију и граматику, веома корисни Обратни речник Мирослава Николића, 2007. појавио се Матичин једнотомник, а ове године започео је рад и на новом издању шестотомника. Павле Ивић, на нашу свеопшту жалост, поживео је само две године после оснивања Одбора. За успешан рад Одбора у првим годинама највећу заслугу имао је његов секретар, Бранислав Брборић, врстан социолингвиста, аутор двеју великих књига у којима је исцрпно анализирао језичко-политичка збивања у последњим деценијама двадесетог века. Нажалост, ни Бранка више нема од 2006, а без њега делатност Одбора претежно је замрла, као што се збива и у многим другим областима српске културе.

Где смо сада? Којим језиком говоримо и којим писмом пишемо, после „језичког раскола“ и преласка (или лутања) „с језика на језик“ (да парафразирам наслове Бранкових књига)? Шта нас чека? Шта треба да предузмемо? На последња два питања, заправо, нећу се ни усудити да одговорим. Видео сам људе паметније од себе како су узалуд покушали да буду пророци или футуролози, како су давали добре предлоге и

сугестије, али је развој догађаја те предлоге учинио беспредметним. Оно до чега ми је највише стало, а што очекујем и од овог саветовања, то је да на данашње нормативне дилеме одговоримо са лингвистичких и социолингвистичких, а не политичких, политикантских, бирократских или псеудоисторијских становишта, нити субјективних осећања. Такав строго научни став у Хрватској је формулисала Сњежана Кордић у својој маестралној књизи Језик и национализам, ослањајући се на огромну литературу из целог света, а храбро се супротставивши хрватском језикословном „естаблишменту“. У Србији њеним гледиштима је најближи Ранко Бугарски. Његов задатак био је нешто лакши, јер српски лингвисти, у великој већини, не заступају пуризам, изолационизам и прескриптивизам онако како су то у Хрватској чинили Бабић, Брозовић, Катичић, Прањковић и готово сви остали. Предрасуде постоје и код нас, али долазе углавном из редова нестручњака.

Прва и главна тиче се назива језика, што лаици обично изједначавају с појмом језичког идентитета. Покушао да сам да упоредим ставове неколико наших најбољих лингвиста о том питању. Шипка 2006:69 каже да „сербокроатистика није изгубила свој основни предмет изучавања... И што се назива језика тиче, боље ознаке за наш језик у генетсколингвистичком смислу нема од термина српскохрватски. Бар засад. Стога он може и мора, баш у смислу разликовања појмова, да функционише паралелно с терминима српски, хрватски и бошњачки... што су називи националних језичких стандарда, па и народних говора у оној мјери у којој се они национално разликују... Под појмом српски, хрватски и бошњачки могу се подразумевати и разни типови књижевних језика који припадају свакој од тих нација и никако нису заједнички.“ У истој књизи на стр. 141, коментаришући предложене (код Брозовића) гломазне замене као „средњојужнословенски језик“ и „стандардна новоштокавштина“, Шипка каже: „У свим наведеним значењима раније је нормално функционисао назив српскохрватски језик. Осим екстралингвистичких, нема других озбиљнијих разлога да се тај назив потпуно напусти.“ Као што је и раније у више прилика напомињао, Шипка истиче (стр. 126) да двочлани назив не значи да је то језик само Срба и Хрвата, него да је начињен од назива двају граничних елемената, по моделу термина индоевропски.

Ови ставови сасвим су упоредиви с мишљењем Ранка Бугарског, који каже: „Стандардни српскохрватски представља један глобални лингвистички систем чији социолингвистички подсистеми политички функционишу као оделити стандардни језици под једночланим национално-територијалним именима у новим државама на територији тога језика... Могли бисмо рећи, условно, упрошћено и сликовито, да је српскохрватски... један ‘лингвистички језик’ у облику трију ‘политичких језика’“ (Бугарски 2001:16-17). Предраг Пипер (2003:67), пошто је указао на „сразмерно малобројне разлике између српског и хрватског (а сасвим безначајне и вештачке када је реч о бошњачком)“, као и на изузетно висок степен међусобне разумљивости, закључује да би то „доста давало за право ставу оних лингвиста који мисле да термин српскохрватски језик // хрватскосрпски језик није изгубио разлог постојања“. Можда је најпотпунији закључак Сњежане Кордић кад каже (2010: 138) „да се ради о једном језику чије норме варирају, а варирање норми је повезано с чињеницом да тим језиком говори неколико нација у неколико држава... Будући да су варијације незнатне наспрам огромне количине заједничких језичких јединица, не може се говорити о неколико стандардних језика него о једном. То потврђује и међусобна разумљивост.“

Друкчије мишљење изнео је Брборић (у зборнику Гачевић 1998:41): „После свега, нема никаквог разлога да будемо склони било каквој употреби сложенице ‘српскохрватски

језик', јер је она у новим државним и социолингвистичким околностима постала радикално нетачна и лишена било каквог смисла.“ То је донекле у супротности са Одлуком бр. 11 Одбора за стандардизацију српског језика (в. СЈУНО 2006:107), коју је такође саставио Брборић у сарадњи са др Слободаном Реметићем, а где се каже: „Иза назива српски, хрватски и бошњачки (језик)... и даље се 'скрива' један стандарднојезички систем, који је, у првој половини 19. века, за потребе ондашњег српског народа... стандардизовао Вук Стефановић Караџић.“ Занимљиво је у књизи Брборић 2000:154, 212, погледати Брборићеву полемику с Далибором Брозовићем, поводом његовог примера за наводну суштинску различитост српског и хрватског: Бела со за кување је (јесте) једињење натријума и хлора – Бијела (је) сол за кување (јест) спој натрија и хлора. Брозовић сматра да „између тих двају низова чињеница налазимо дубок понор“. Брборић на то одговара да екавски изговор наспрам ијекавског никад не може произвести значењску разлику, а да све остале наведене речи (осим једињење и спој, при чему ова друга реч постоји и у српском, само не с хемијским значењем) садрже варијанте истих морфема, што значи да никакав „дубок понор“ не постоји.

Код нас је термин српскохрватски изазвао највише отпора због свог присуства у наслову речника који издаје Институт за српски језик САНУ. На ту замерку лако је одговорити да ниједна озбиљна научна установа не би после 55 година, када је више од половине томова већ објављено, мењала његов наслов. Речник је такав какав је планиран, грађа у њему је и из српских и из хрватских писаца, треба га привести крају, а ко жели национално „чисти“ речник нека га слободно направи, ако има толико новца и толико лексикографских кадрова.

С друге стране, многи верују да је термин „српскохрватски језик“ заостатак из социјалистичке Југославије. Партија јесте из политичких разлога наметала такву терминологију, али треба знати чињенице. Као што напомиње Кордић, „дводијелну ознаку [српскохрватски] први је употребио 1824. Јакоб Грим... од 1836. је Јернеј Копитар једнозначно користи као назив језика. Појавила се већ 1854. и 1859. и у граматицама загребачких аутора, док се у граматицама српских вријеме још 'наставила традиција српских граматичара да свој језик називају српским' (Lencek 1976:49). То значи... да се дводијелни назив прво користио у загребачким граматицама а тек онда се проширио у граматицама на страним језицима у иностранству: 1865. на њемачком, 1867. на талијанском, 1869. на француском, 1883. на енглеском итд.“ Ово се потпуно слаже с већ цитираном ставовима Бугарског. Познато је да су се на страним универзитетима, под дејством наших раскола из деведесетих година, почеле појављивати катедре за српски, за хрватски, чак и за босански језик (хоће ли их бити и за „црногорски“?), али у научној литератури и даље преовлађују термини Serbo-Croatian, serbocroate, сербохрватски итд.

Мислим да из свега овога може извући следећи закључак. Из светске славистике не можемо, нити треба, да избацујемо назив српскохрватски језик[2]. Ни у Србији нема разлога да га забрањујемо или проглашавамо застарелим, докле год је реч о стручној, термилошкој употреби.[3] Српскохрватским не бисмо називали једино локалне језичке појаве, оне које су у једној од четири државе признате као стандардне али се у осталим државама не јављају или се не осећају као своје. Притом бих се још једном сложио са Бугарским, који на малочас цитираном месту каже: „При овако постављеним односима, питање који ће се од наведених ентитета званично називати језиком, а који варијантом или пак стандардом или нормом начелно је од секундарног значаја и више је политичко него лингвистичко.“

Све ово нипошто не спречава да се и српски језик употребљава као научни термин, јер, као што смо видели, таква традиција је већ постојала од Вука па све до Белића. Једноделни термин се, наравно, увек користи у говорном језику, као што и Хрвати свој језик увек зову хрватски. За језик Бошњака морамо остати при називу бошњачки (а не босански), као што је закључено у одлукама Одбора бр. 1 и 11 Одбора за стандардизацију (в. СЈУНО 2006:61, 108). Притом треба имати у виду да је и то само назив варијанте, наметнут из етничких и политичких, а не стварних лингвистичких разлога. Полемишући са Сенахидом Халиловићем, који је главни основ за издвајање бошњачког/босанског језичког стандарда од српског и хрватског видео у „значајном лексичком слоју поријеклом из оријенталних језика, дакле ријечима из арапског, перзијског и турског језика“, Шипка (2006: 62) иронично пита хоће ли се поново говорити мезилхана уместо поште, хоће ли професор постати мудерис, хоће ли Бошњаци читати Акшам церице уместо Вечерњих новина и томе слично.

О термину „црногорски језик“ не може се озбиљно расправљати, јер као што сви знамо, то је чисто политичка творевина, утемељена на дијалекатској фонологији, без икаквих стандарднојезичких својстава.

2. Као да нам нису довољне муке око идентитета, разграничавања и именовања језика, оптерећени смо и двоазбучношћу, како се најчешће каже, или двоалфабетношћу (што би био погоднији термин, али није уобичајен), а можда је најбоље рећи диграфија, као што предлаже Пипер 2003: 127. Једини, бар међу европским народима, имамо два писма у истовременој употреби. То сам увек сматрао за непотребну компликацију, а не за „наше богатство“, како је гласио званични став у време „братства и јединства“. „Богатство“ је можда прејак термин, али о „предности“ су искрено говорили и поједини извршни лингвисти, отпорни на политичке притиске, као што је Митар Пешикан („Двоазбучност није никакво културно зло, него на нашим просторима чак и предност и културна потреба“, в. СЈАП 1979:16), или Милан Шипка: „Познавање и употреба двају писама може се чак узети и као предност... То двојство треба прихватити као неминовност и оптерећење које има и одређених предности, а то је прије свега отвореност према културама и Истока и Запада у цјелини, а прије свега према културама словенских народа, који се служе ћириличним или латиничним писмом“ (Шипка 2006: 178, 189). Мада из нешто друкчије политичке перспективе, слично мисли и Бугарски кад каже (2006:139) „да је у вишедеценијском напоредном постојању двају писама у српском језику продуктивније видети извор богатства него проблем који се мора административним путем елиминисати“, после чега подсећа на „везу са Србима изван Србије којима је она [латиница] примарно писмо, као и са крупним делом свеукупне српске традиције, књижевности и културе оствареним на латиници“.[4]

Све су то аргументи који се тешко дају оспорити, али морам признати да ми још убедљивије делују они који кажу „Да је двоазбучност добра, ваљда би је имао још ко осим нас!“ Замислите дрвосечу који је из неких разлога присиљен да у сваком тренутку носи две секире или две тестере, по једну у свакој руци. Сигурно би му то отежавало рад, и сигурно би се питао „Шта ће ми две, кад обема радим исто?“

Невоља је што, ако бисмо хтели проблем да решимо искључивим опредељењем за једно од два писма, то би могла да буде само латиница. Откако сам ту чињеницу јавно констатовао, стављен сам на црну листу наших ватрених бранитеља ћирилице. Могуће

је да се нисам јасно изразио, али нисам никад тврдио да је латиница боља за српски језик, нити да је ћирилица застарела. Латиница је, пре свега, данас у Србији у знатно широј употреби од ћирилице (као што тврде и сами „ћириличари“, наводећи бројке од 80 и 90 процената, нарочито у уличним натписима), па би било немогуће потпуно је искоренити ни из јавне ни из приватне употребе. Уз то, латиница је универзалнија, не у неком културном, историјском или цивилизацијском смислу, него из чисто практичних, „букварских“ разлога. Постоји „основна“ латиница од 26 слова, без дијакритичких знакова, каква се користи у латинском, енглеском и холандском. Сви остали латинички језици, па и наш, тим словима додају дијакритичке знакове да би означили своје специфичне фонеме (поред тога што користе диграме и триграме, али то нас у овом случају не занима, јер не утиче на укупни инвентар слова). У ћирици не постоји „основни“, заједнички фонд, него је свака национално специфична. У руској ћирици постоји девет слова којих нема у српској, а у српској шест (Ђ, Ј, Љ, Њ, Ћ, Џ) којих нема у руској. Технички проблеми данас су знатно мањи него у време када је требало бирати између латиничке писаће машине, српске ћириличке (знатно мање доступне у продаји) и руске ћириличке, каква је требала само славистима. Ипак, ма колико фонтова имали на компјутеру, остаје чињеница коју је још давно у једном раду констатовала Ивана Антонић: током средњошколске наставе ученици се навикавају на све ширу употребу латинице. Она им је потребна за данас незаобилазни енглески, евентуално и за све друге стране језике које имају у програму (осим руског), за математику, за формуле у хемији и физици, за научне називе у биологији, а изван школе срећу је свакодневно на интернету, на имејлу, на друштвеним мрежама, на већини телевизија, у рекламама и огласима. Пре или касније млади човек се нађе у положају оног нашег хипотетичног дрвосече са две тестере. Он вероватно воли ћирилицу, жели да пише на њој, али је чињеница да се српски може писати и латиницом, а ниједна од малочас описаних употреба латинице није могућна на ћирици. Људска је тежња да се напор минимизује, па ако пишете задатак са мноштвом енглеских цитата, латинских назива или математичких формула, пре или касније ће вас заморити прескакање с једног писма на други („code-switching“, како би рекли лингвисти): пиши све латиницом и не размишљај више о томе.

Нису у праву „ћириличари“ кад говоре о „хрватском писму“ или „гајевици“, нити кад истичу да народи као Бугари, Грци, Македонци никад не би одустали од свог изворног писма. Ниједан ученик, док пише задатак из хемије, не размишља о Хрватској ни о Људевиту Гају, јер латиницу свакодневно види око себе, на улицама српских градова. Што се тиче Бугара и осталих, они нису у искушењу, јер за њихове језике никада нико није ни смислио ни предложио латиницу као алтернативно писмо.

Ја не верујем у теорије завере, али знам да и појединци и друштвене групе упадају у клопку јер не могу да предвиде нежељене последице својих поступака. Бели колонизатори који су у 17. веку увозили радну снагу из Африке вероватно су били свесни да поробљавати људе није ни морално ни хришћански, али нису могли знати да ће због тога три века касније избити грађански рат, а још и у наше време расни сукоби. Они који су у 19. веку спроводили индустријску револуцију, посебно они који су пронашли аутомобил, сигурно нису ни слутили да ће то једног дана довести до загађења, глобалног загревања и климатских промена. У Србији је и пре Првог светског рата, као што показује добро знани (ма колико нереалан) Скерлићев предлог, постојала идеја о увођењу латинице. После уједињења 1918. то се постепено и остварило. Нарочито се томе посветила такозвана „лева интелигенција“. Не верујем да је постојала нека партијска директива у том смислу (бар не у време кад је комунизам био на власти само

у ћириличкој Русији), али се то чинило сасвим нормално у краљевини са „троједним“ и „троименим“ народом. Српски и хрватски имају истих 30 фонема, па зашто онда не писати латиницом и у Србији? Нико пре Другог светског рата, колико ми је познато, није помислио да би ћирилица тиме могла бити угрожена, нити је ико поставио питање зашто и Хрвати бар мало не пишу ћирилицом. Све је више часописа у Београду излазило на латиници, латиничке књиге су штампали издавачи као што је „Нолит“, вероватно имајући у виду да ће им то олакшати продају код хрватских читалаца. После Другог светског рата тај процес се наставио, све док није постало јасно да ћирилица и у Србији постаје „мањинско“ писмо.

У Матичином Правопису из 1993. (т. 6) говорило се о саставу и азбучном реду „обе традиционалне азбуке, ћирилице и латинице“. Такав равноправни третман, вероватно под утицајем протеста „бранитеља ћирилице“, напуштен је у новијем издању, па се говори само о ћирилици, а онда се (у т. 3) врло кратко наводи како изгледа „латиничко писмо из времена српско-хрватског језичког заједништва, чији се статус утврђује Уставом, законом и препорукама надлежних... институција“. Ја не верујем да би било каква формулација у Правопису, у једном или другом смеру, могла да битно да утиче на статус двају писама у Србији. Устав и закони могу да регулишу службену и јавну употребу писма, али јавна употреба, као што знамо, има тешко одредљиве границе, јер је реч о обичајима и навикама људи. Једину стварну промену могла би донети забрана латинице или њено изbacивање из основношколске наставе, а и једно и друго неспојиво је с грађанским слободама. Једино што нам остаје јесте борба да очувамо ћирилицу, да не дозволимо да њена употреба постане, како каже Пипер (2003:130), „минимална и функционално ограничена на поједине уске сфере употребе, на пример, црквена штампа, украсни натписи, пригодни јубиларни текстови и сл.“. То је тешка и незахвална борба, слична оној за очување културног наслеђа, старих архитектонских остварења, животне средине, чистог ваздуха и воде. Иза ње не стоје никакви економски интереси. Ипак је она једино што нам остаје, јер, да још једном цитирам Пипера, „потпуни прелазак на латиницу значио би прекид у српском националном и културном идентитету с далекосежним негативним последицама“. Неком „мондијалисти“ ове последње речи могле би зазвучати као уобичајена патриотска фраза, али нису такве, јер их Пипер поткрепљује детаљно наводећи у чему су културне, симболичке и функционалне вредности ћирилице.

3. Могли бисмо се упитати не постоји ли нека зла судбина услед које се балкански договори успешно остварују у почетку, а онда скрену с пута и губе смисао. После Бечког књижевног договора, знамо, скоро сви хрватски лингвисти постали су „вуковци“, основана је ЈАЗУ, Буро Даничић је дошао у Загреб и покренуо речник те академије, објављен је и Брозов Хрватски правопис на вуковским основама. По речима Павла Ивића (в. Гачевић 1998, 12), „тако је, без нарочитог заузимања са српске стране, српски и хрватски правопис постао практично један, као што су се и у граматизици и гласовима, такође захваљујући напорима хрватских језикословаца, углавном изједначили књижевни језици двају народа.“ Тако је почело, а знамо како се завршило: „кориенским“ правописом, „Декларацијом“, туђмановским „новоговором“, спаљивањем ћириличних књига и разбијањем ћириличних табли.

Новосадски договор као главне резултате има Правопис из 1960, из кога је произишао и данашњи Матичин правопис, затим Матичин шестотомник и једнотомник. Тиме је он оправдао своје постојање. Његове закључке у великој већини и данас сматрамо исправним, али да би се остваривали у пракси, морају се обновити. Да ли је после

шездесет година могућ нови Новосадски договор и с киме? Из Босне, данас кад више нема Милана Шипке, тешко да бисмо нашли иједног лингвисту с којим можемо разумно разговарати. Из Црне Горе, ако је реч о стручњацима који би добили сагласност „миловске“ владе, на тако нешто готово да не треба рачунати. Политички и културни односи с Хрватском у последње време се побољшавају, али – имајући у виду и хајку на Сњежану Кордић – велико је питање да ли постоји нова генерација језикословаца који би заузимали умереније ставове него Бабић и његови истомишљеници.

Треба се ипак надати. У нади ми помаже сећање на једно предавање које је покојни Љубиша Рајић, пре много година, одржао нама, колегама с Филолошког факултета. Говорећи о нормативним приручницима у Скандинавији, рекао је да их дански, норвешки и шведски лингвисти припремају у међусобној сарадњи. То су, наравно, три посебна језика, сваки важи у својој држави, али су међусобно сродни, па аутори сматрају: хајде да их ускладимо, да не правимо разлике тамо где нису неопходне. То чине у циљу бољег споразумевања, и зато да би како једни другима тако и странцима олакшали учење и употребу тих језика. Сада кад се спремамо за улазак у Европу, хоће ли се бар мало од тог скандинавског духа преселити у ове наше јужне крајеве? Ко зна. Ми смо на путу без путоказа и без саобраћајне мапе, на видику је свуда измаглица, не знамо ни куда пут води, ни да ли смо близу циља. А Скандинавија је сигурно још далеко.

[1] Сећам се како сам у паузи саветовања у Сарајеву чуо две девојке, студенткиње или асистенткиње проф. Ајановића, како смејући се кажу: „По Мустафи, не каже се лопта него хлопта“. Упркос томе, Ајановић није претеривао ни с турцизмима ни са додавањем „х“, него је поштовао суштину речника из Правописа двеју Матица.

[2] Обрнута варијанта, хрватскосрпски, може се занемарити, јер је у Хрватској ни раније готово нико није употребљавао, у Србији још мање, а навођена је једино у циљу симетрије, као знак равноправности.

[3] Није наодмет овде поменути сликовите аналогije којима Кордић (2010) илуструје однос између лаичког и стручног говора. По њеним речима, „задатак знанственика је да побољша аматерске теорије обичног човјека, а не да их узме здраво за готово. (Не бисмо јако цијенили професора метеорологије који би сматрао да је циљ његове професије систематизирати корпус бапских прича о прогнози времена)“ (стр. 116). „Народ може паука звати инсектом, али биолог то неће направити јер зна да паук није инсект“ (118). Кад Брозовић пише да „лингвисти немају право утјецати на називе који се користе у народу као што кемичар нема преаво захтијевати од домаћице која соли јуху да буде свјесна да је сол уствари натријев хлорид иако је то, наравно, објективно истина“, Кордићева узвраћа да „ни народ нема право кемичару забранити кориштење назива натријев хлорид за сол, а до тога је код нас дошло кад је ријеч о називању језика“ (133).

[4] Са овом последњом тврдњом сложио би се и Мирослав Пантић, мој покојни професор, који ми је говорио да се, с обзиром на дубровачку књижевност која је била његова специјалност, не може сложити с тврдњом да је ћирилица једино српско писмо.

ЛИТЕРАТУРА

Брборић 2000: Бранислав Брборић, О језичком расколу, ЦПЛ–Прометеј, Београд–Нови Сад

Брборић 2001: Бранислав Брборић, С језика на језик, ЦПЛ–Прометеј, Београд–Нови Сад

Бугарски 2001: Ранко Бугарски, Лица језика, Библиотека XX век, Београд

Бугарски 2006: Ранко Бугарски, Европа у језику, Библиотека XX век, Београд

Гачевић 1998: П. Ивић, М. Пешикан, М. Пижурица, Б. Брборић, Р. Гачевић, Д. Ђупић, Е. Фекете, М. Дешић, Ј. Вуксановић, К новој писмености, приредио Радојко Гачевић, Научна књига, Београд

Кордић 2010: Snježana Kordić, Jezik i nacionalizam, Durieux, Zagreb

Пипер 2003: Предраг Пипер, Српски између великих и малих језика, Београдска књига, Београд

ПП 1989: Павле Ивић, Јован Јерковић, Јован Кашић, Бранислав Остојић, Асим Пецо, Митар Пешикан, Мато Пижурица, Живојин Станојчић, Јосип Баотић, Мевлида Караца-Гарић, Милан Шипка, Прилози Правопису, Матица српска, Нови Сад

СЈАП 1979: Српскохрватски језик – актуелна питања, Рад, Београд

СЈУНО 2006: Српски језик у нормативном огледалу. 50 одлука Одбора за стандардизацију српског језика, приредили Б. Брборић, Р. Гачевић, Ј. Вуксановић, Београдска књига, Београд

Шипка 2006: Милан Шипка, Језик и политика, Београдска књига, Београд